

Толстой: Толстой Н. И. Очерки славянского язычества. – М., 2003. – 624 с.

Kateryna Hlukhovtseva. Representation of mythological concepts of Ukrainians in ceremony „BRIDE’S COVERING”

In the article „BRIDE’S COVERING” ceremony is analysed, that was recorded in Peremoshne village in Lutugino district of Luhansk region from migrants from Lemkivschina, who live in the East of Ukraine since 1946. It was proved that linguistic and extra-linguistic components in this cultural text are in the relations of synonymy.

Key words: *cultural text, realia, action and agent plans of cultural text, verbal component.*

Мадіна АЛЕКСЄЄВА (Москва)

© 2009

ЛЕКСИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПЕРЕСЕЛЕНСЬКИХ ЛЕМКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена сучасним лексичним процесам у переселенських лемківських говірках в Україні, а саме результатам взаємодії лемківських говірок з мовами оточення (українською літературною та російською) і наслідкам цих контактів для системи діалекту.

Ключові слова: *лемківські говірки, мовна ситуація, лексична інтерференція, запозичення, адаптація запозичень.*

Лемківські говірки до середини ХХ ст. функціонували на крайньому заході українського діалектного континууму в гірських районах на пограниччі Польщі та Словаччини. Протягом декількох століть вони взаємодіяли з різними мовами карпатського ареалу (польською, словацькою, угорською, румунською). Ці багатовікові мовні контакти зіграли важливу роль у формуванні лексичної системи лемківського діалекту [Rieger 1983; Stieber 1974b].

У результаті примусових переселень 1945-47 рр. в радянську Україну і, пізніше, північні та західні регіони Польщі [Kwiek 1998; Kwilecki 1974] єдина група лемківських говірок розпалась на дві частини – польську та українську. В обох випадках лемки опинилися в новому для себе мовному оточенні. Мовні контакти лемківських говірок у нових умовах призвели до змін на всіх мовних рівнях: у фонетиці, морфології й передусім лексиці.

Дослідження сучасних процесів у переселенських лемківських говірках протягом тривалого часу було неможливим через те, що в радянські часи тема примусових переселень вважалася забороненою. Таким чином, сьогодні дуже важливим є вивчення актуального стану переселенських лемківських говірок [Алексеева 2008].

Дослідження лексики лемківських говірок в Україні повинно виявити в них результати лексичної інтерференції з боку української (літературної, втім розмовної) та російської мов, описати особливості функціонування запозиченої лексики та охарактеризувати основні лексичні процеси, які впливають на подальший розвиток лексичної системи лемківського діалекту¹.

Мовна ситуація лемківських говірок в Україні.

В Україні, як вже було сказано, переселенські лемківські говірки опинилися в новому для себе мовному оточенні:

---

¹ Матеріал для статті було зібрано під час діалектологічних експедицій в Україні в 2005-2006 рр. Записи зроблено у м.Львів, м.Монастирська Тернопільського району та селах Доброводи й Нова Гута Монастирського р-ну.

По-перше, повністю припинилися контакти з польською мовою, які протягом декількох століть мали важливе значення для розвитку лемківського діалекту.

По-друге, говірки переселенців, які осідали переважно на західноукраїнських землях (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська області) підпадали під потужний вплив української літературної мови (її західного варіанту), а також сусідніх українських говірок, передусім наддністрянських. До переселення контакти лемківських говірок з українською літературною мовою були обмеженими: з нею лемки перетиналися передусім у греко-католицькій церкві. Сьогодні нею володіють практично всі лемки в Україні, і можна говорити про лемківсько-українську двомовність (в даному випадку під «українським» мається на увазі саме український літературний стандарт)². Для більшості представників середнього та молодшого поколінь лемків українська літературна мова є вже рідною мовою та головним засобом спілкування.

По-третє, з'явилося нове джерело мовного впливу – російська мова, яка має дуже важливе значення для мовної ситуації в Україні в цілому. Російська мова могла впливати на лемківські говори як безпосередньо, так і через українську розмовну мову, насичену лексичними русизмами.

Міра впливу контактуючих мов на лемківські говірки різна і залежить від багатьох чинників, передусім від типу ситуації, в якій функціонує кожна окрема говірка. Можна виділити кілька основних типів ситуацій: компактне проживання лемків у селі, некомпактне проживання лемків у селі, функціонування говірки у місті.

У ситуації компактного проживання носіїв, прикладом якої можна вважати ситуацію в селах Доброводи й Нова Гута Монастирського р-ну Тернопільської області, говірка зберігається значно краще, а крім того, вона продовжує виконувати функцію мови сімейного спілкування, принаймні для представників старшого та середнього поколінь: *«zato že my tu, na Hút'i, že bes'idújut fšýtky po lemk'ivsky, a tam káždy s'a hán'byt pov'isty po-lemk'ifsky, bo fšýtky žýjut méždy ukrain'c'ámu»*.

Проте вплив української літературної мови й тут досить сильний. Він здійснюється передусім через ЗМІ та систему шкільної освіти, а значить, проявляється переважно у мовленні тих, хто здобув освіту вже після переселень. Залежно від ситуації спілкування відбувається переключення з одного ідіому до іншого: *«v nas náv'it' táky mály d'ity óto óny od rázu perekl'učájut s'a, rozum'ijete, tu o dóma hovór'at f sél'i tag vo po-léms'ky, a idut tam do m'ísta, do škóly v Monastyr'ska, a tam po-ukráínsky»*.

Ступінь прямого впливу російської мови в ситуації компактного проживання лемків у селах невеликий. Багато залежить від життєвих обставин конкретних носіїв говірки. Так, в більшій мірі зазнає російськомовного впливу мовлення чоловіків, які були на службі в радянській армії або працювали в різних регіонах Радянського Союзу та Росії. При цьому досить відчутним був опосередкований вплив російської мови на лемківські говірки через українську розмовну мову, в якій функціонує велика кількість русизмів.

У результаті відтікання сільського населення до міст лемківські громади можна знайти у великих міських центрах, наприклад, у Львові. В місті говірка швидше втрачає функцію мови домашнього спілкування, помітнішим стає вплив української літературної та російської мов. Великий відсоток змішаних шлюбів спричинив зменшення ролі лемківського діалекту в повсякденному житті, тобто до згасання його комунікативної функції. Так, парафіяни лемківської церкви у Львові, в якій казання читають по-лемківськи, зазначають, що фактично церква – це єдине місце, де можна почути свою «мову», тому що ані вдома, ані при спілкуванні з сусідами вона вже не вживається: *«...ja inákše bym tam ne xódyv. A dl'a čóho ja tam xódžu? Ja tam xódžu, žeby-t čuv svóju r'idnu móvu»*.

При цьому, згідно з нашими спостереженнями, найважливішою у таких умовах стає т.зв. етноконсолідуюча функція діалекту, зумовлена «не употреблением языка, а отношением людей к языку» [Мечковская 2000: 24], – тобто знання лемківського ідіому (в деяких випадках лише декларативне) або навіть знання окремих найбільш специфічних лемківських слів є своєрідним

---

² Не всі дослідники вважають за двомовність володіння літературною мовою та діалектом, але Л.П. Крисін проаналізував такі ознаки білінгвізму, як розрізнення мовних кодів, переключення кодів, інтерференцію, запозичення, і переконливо показав, що існує принципова схожість між володінням двома різними мовами та володінням кількома підсистемами однієї мови [Крысин 1976].

розпізнавальним знаком уналежнення до лемківської спільноти. Зрештою, це характерне не тільки для ситуації міського функціонування. Показовим є такий діалог: «*Prychódžu ja na ves' il'a, zv'iduju s'a: Slúxaj a ty lémko? – Nu lémko. A ty xto? – Ja pov'idam: Ja t'íž lémko. – Jak ty lémko, to ty fšýtko znaš po-lemk'ifsky? Jak ty lémko, ty m'i pón'idž, ty znaš, šo také je kobyc'a? – Ja pov'idam: to kobyc'a to dýrva rubáty. – A što tak'é je g'érok? – No bl'úska, šo nad'iváty. – A što tak'é je pohr'ibač? – Háčok, što f t'ij kúxn'i. A v'in pov'idat, že: no ty lémko. A ja tak sámó pov'idam, že a ty m'i peréved: idy tády, bo tamády ne je kády? V'in dúmav, dúmav, dúmav, dúmav. A ja pov'idam: výdyš, tákyj ty ukraíнец, tákyj ty lémko, že ne móžeš perevésty ny ž jedného, ány tu, ány názat ne móžeš perevésty».*

Важливим позамовним чинником у розгляді мовної ситуації лемківських говірок є національна та мовна самоідентифікація його носіїв. Лемки, які живуть сьогодні в Україні, вважають себе етнографічною групою українського народу. Відповідно, у їх свідомості існує загроза не національної, а скоріше мовної та культурної асиміляції, що, очевидно, для більшості молодих лемків не є достатнім стимулом для активного збереження і розвитку власної культурної відокремленості³.

Уявлення частини польських лемків про лемківський ідіом як окрему мову і лемківську спільноту як окрему етнічну меншину лемки-переселенці в Україні сприймають вкрай негативно і вважають це спробами «роздрібнити» українську націю. Подібне ставлення до лемківського ідіому полегшує вплив української літературної мови, яка визнається єдиним допустимим кодифікованим стандартом. Саме тому «імунітет» лемківських говірок в Україні виявляється послабленим порівняно з говірками на території Польщі, великою мірою завдяки дії екстралінгвістичних чинників.

Лексична інтерференція в лемківських говірках в Україні

У дослідженні лексичних запозичень в лемківських говірках в Україні виникає проблема, розв'язання якої часто неможливе, а саме: не завжди вдається встановити безпосереднє джерело запозичення. Труднощі виникають при спробі розмежувати прямі запозичення з російської мови та слова російського походження, що потрапили в лемківські говірки з української розмовної мови, насиченої русизмами. В українській розмовній мові русизми проходять етап фонетичного та морфологічного засвоєння, і їх уже в адаптованому вигляді можуть запозичувати лемківські говірки. Відповідно, у широкому розумінні терміна запозичення такі лексеми варто вважати українськими. Але в більшості випадків неможливо встановити, яка саме мова (російська чи українська розмовна) служила безпосереднім джерелом запозичення тієї чи іншої лексеми і в якому саме ідіомі (лемківській говірці чи українській розмовній мові) відбулася її первинна фонетична адаптація. Видається доцільним виділяти такі лексеми в окрему групу – *групу запозичень з подвійною можливістю інтерпретації походження*, тобто це або русизми, які потрапили до лемківських говірок безпосередньо і вже в них пройшли етап фонетичної адаптації, або слова російського походження, що прийшли до лемківських говірок за посередництвом української розмовної мови (тобто це українізми в широкому значенні). Пр.: *ob'idyw, perevésty* 'перекласти', *znakomyly ša*.

Виділення таких суперечливих лексем в окрему групу дозволяє уникнути поспішних висновків про ступінь впливу російської мови на лемківські говірки, бо якщо вважати такі слова русизмами, то лексичний вплив російської та української мов виявиться майже однаковим, а це для Західної України видається малоюмовірним.

Додатково ускладнює проблему той факт, що в українській розмовній мові, крім широко вживаних русизмів, функціонує велика кількість індивідуальних запозичень з російської мови, які могли проникати і в мовлення лемків. Через те неможливо точно стверджувати, які саме русизми вживаються в українській розмовній мові, а які могли потрапити в лемківські говірки тільки прямим шляхом.

---

³ Для порівняння у Польщі, як відомо, серед лемків поширені погляди про лемківську спільноту як окремий народ з власною мовою, відмінною від української, і, внаслідок цього, проводиться активна діяльність з кодифікації лемківської мови, впровадження її як предмета вивчення до шкіл, використання її в ЗМІ. Одним із стимулів збереження та розвитку лемківської «мови» у Польщі є бажання її носіїв уникнути мовної та національної асиміляції (полонізації). Див., напр. [Michna 1995], [Misiak 2006].

Отже, серед нових лексичних запозичень в лемківських говірках в Україні можна виділити кілька груп залежно від мови-джерела:

1) українізми – слова, запозичені з української літературної мови та українських наддністрянських говірок;

2) русизми – слова, запозичені безпосередньо з російської мови. Треба зазначити, що роль російської мови як безпосереднього джерела запозичення очевидна лише у випадку неадаптованих (частково адаптованих) лексем, що зберігають особливості російської фонетики. Таких слів зафіксовано мало;

3) запозичення з подвійною можливістю інтерпретації походження – російські за походженням і фонетично адаптовані слова, яких немає в українській літературній мові, але які можуть функціонувати в українській розмовній мові, наповненій русизмами⁴.

Адаптація лексичних запозичень.

Морфологічна адаптація. Підставою для того, щоб розглядати слово серед запозичень, є морфологічна адаптація, тобто морфологічно виражена належність іншомовної лексики до тієї чи іншої парадигми, відмінювання її за словозмінними моделями, властивими говірці-реципієнту. При цьому під морфологічною адаптацією розуміємо граматичне засвоєння окремих форм запозиченого слова.

Морфологічна адаптація запозичень з української та російської мов відбувається, наприклад, у наступних формах: А. Іменники. Ор.од. ж.р. – закінчення *-om*: *p'it xátom* ‘під хатою’; Наз.мн. на шиплячий, задньоязиковий, губний приголосний – закінчення *-ы*⁵: *bat'ky* ‘батьки’; Б. Прикметники. Наз.мн. – закінчення *-у*: *l'úbu* ‘будь-які’; Ор.мн. – закінчення *-ума*: *m'iscévuma* ‘місцевими’; В. Дієслово. Іл.од. дієслів на *-ату* – закінчення *-ам*: *spýtam* ‘спитаю’; Іл. мн. – закінчення *-ме*: *praznujéme* ‘святкуємо’; Зл.мн. теп.ч.– тверде закінчення *-т*: *proskákujut* ‘проскакують’; особові форми в мин.ч., утворені за допомогою клітик *-m*, *-s*, *-zme*, *-ste*: *fklučýly ste* ‘ви ввімкнули’; рухомий дієслівний постфікс *-s'a*: *s'a ne zanýmaw* ‘не займався’ та ін.

Грамматичні показники в певних формах збігаються в лемківських говірках та в мові-джерелі запозичення, а значить, говорити про морфологічну адаптацію у таких випадках неможливо. Такі форми можна називати «нейтральними по відношенню до морфологічної адаптації» [Krawczyk 2007: 56]. Нейтральними формами для запозичень з української та російської мов є, наприклад, такі: А. Іменники. Наз.од.ч.р. на твердий приголосний: *zakón*; Наз.од. ж.р. на *-a*: *sl'éška* ‘(рос.) *слезка*’; Наз.од. сер.р.: *majnó*; Род.од. ч.р.: *čemodána*; Род.од. сер.р. на *-o*: *načál'stva*; Зн.од. ж.р.: *páločku*; Ор.од. ч.р.: *traktórom*; Наз.мн. сер.р.: *bl'úda*; Місц.мн.: *pojízdač*; Б. Прикметники. Наз.од. ч.р. на *-uj*: *dvojúr'idnyj*; В. Дієслово. Ж.р. мин.ч.: *pruvýkla* та ін.

Крім того, для українізмів нейтральними можна вважати наступні форми: А. Іменники. Род.мн. ч.р.: *xolodýl'nyk'iw*; Б. Прикметники. Наз.од. ж.р.: *vah'ítina*; Род.од. ч.р.: *m'iscévoho*; В. Дієслово. Мин.ч. ч.р.: *zústr'iw* та ін.

Фонетична адаптація. Крім граматичної адаптації значна частина лексичних запозичень підлягає фонетичній адаптації, тобто пристосуванню запозичень до фонетичної норми говірки-реципієнта. До проявів *специфічної лемківської фонетичної адаптації* можна віднести:

– акцентуаційну адаптацію. Однією за найяскравіших лемківських фонетичних рис є наголос, зафіксований на другому з кінця слова складі (т.зв. парокситонічний наголос). Отже, при акцентуаційній адаптації відбувається перенесення наголосу на передостанній склад;

– отвердіння кінцевих приголосних [t], [d], [n], [s]. Ця риса характерна для більшості лемківських говірок, передусім західних і центральних [Stieber 1982];

– зміна твердого передньоязикового [l] в нескладовий звук [l̥] перед голосними непереднього ряду [o], [a], [u], [y] і перед приголосним. До переселення нескладовий [l̥] на місці *l в цих

⁴ Ті слова, які є як в українській літературній мові, так і в російській, вважаються у статті українізмами, оскільки ймовірність запозичення їх з української мови вища, якщо взяти до уваги рівень впливів обох мов на західній Україні. При цьому можливість появи деяких з них в мовленні лемків в результаті прямого запозичування повністю не виключається.

⁵ Для більшості лемківських говірок була характерна тричленна опозиція голосних верхнього підйому: *i* переднього ряду верхнього підйому – *y* середнього ряду (середньо-переднього) ряду верхнього (верхньо-середнього) підйому – *ы* заднього (середньо-заднього) ряду верхньо-середнього підйому. Див. [Stieber 1974a].

позиціях звуків у більшості центральних та західних говірок. Сьогодні у старшого покоління носіїв, які компактно живуть у селах в Україні, звук [l] в цих позиціях переважає, хоча можливі коливання [l]/[l̥] під впливом української літературної мови. Збереженню цієї звукової риси могло сприяти сусідство з наддністрянськими говірками, деяким з яких перехід [l̥]>[l] був також властивий [Dejna 1957: 74-78]. У представників середнього та молодшого покоління лемків домінує передньоязиковий [l], тому даний тип адаптації запозичень у їхньому мовленні практично відсутній;

– зміна м'яких свистячих [s'], [z'], [c'] у дорсальні (з шиплячим призвучком) [s''], [z''], [c'']. Дорсальні приголосні [s''], [z''], [c''] звучали на місці м'яких свистячих [s'], [z'] і африкати [c'] на території практично всієї Лемківщини⁶. У переселенців в Україні ці звуки зберігаються непослідовно. Відносно регулярно вони функціонують у мовленні старшого покоління носіїв тих лемківських говірок, що опинились в оточенні наддністрянських говірок, яким дорсальні приголосні були також властиві. В мовленні лемків середнього та молодшого покоління дорсальні приголосні витісняються м'якими, отже, субституція [s''], [z''], [c'']>[s'], [z'], [c'] відбувається досить рідко [Алексеева 2009].

Значна кількість *українізмів* зазнає вказаних фонетичних змін в процесі засвоєння їх лемківською говіркою: *avtobús'i, klub, kólhosp, kos't'úmy, načal'nyky, nahólos, obhovor'újut, oblast, peretčút'a, pojízdač, trúsax, s'ohódn'i, šnúrok*.

При цьому в мовленні білінгвальних лемків часто зустрічаються фонетично неадаптовані запозичення, тобто слова, що зберігають іншомовні фонетичні риси, і частково адаптовані запозичення, в яких засвоєнню підлягає тільки частина фонетичних ознак. На відсутність фонетичної адаптації вказують відповідно: непарокситонічний наголос, м'які [s'], [z'], [c'] замість дорсальних [s''], [z''], [c''], збереження м'якості кінцевих приголосних [t'] і [d']. Приклади неадаптованих (частково адаптованих) *українізмів*: *bat'ky, dósyť, majnó, náv'it', vyróščujut, š'isnác:at'*.

Окремо треба розглядати форми, які розрізняються в українській літературній мові та лемківських говірках лише місцем наголосу і вживаються паралельно в мовленні одного носія: *čertvétoho – čertvétoho, idut – idút, jízdyła – jízdyła, jóho – johó, obrúčy – óbručy, séstra – sestrá, téper – tepér, na zaxód'i – na záxod'i*. У таких випадках форми з непарокситонічним наголосом можна трактувати по-різному: а) як форми фонетично неадаптованих запозичень з української літературної мови, б) як прояв розхитування діалектної акцентуаційної норми під впливом літературної мови⁷ або в) як накладання української та лемківської форм.

Фонетично неадаптовані запозичення слід відрізнити від *іншомовних вкраплень* та *цитат*. Незважаючи на відсутність фонетичної адаптації запозичені лексеми мають ознаки граматичної адаптації, натомість іншомовні вкраплення та цитати повністю зберігають фонетичне та морфологічне іншомовне оформлення. Так, до українських вкраплень і цитат належать слова і словосполучення, які зберігають українську фонетику і морфологію. Цитатами з української мови ми називаємо найменування певних реалій або сталих виразів та зворотів, для яких в говірці могло не бути своїх відповідників, а значить, поява їх в тексті виправдана: Пр.: *pót'im s'a fčyl v učýlyšče mašyn'ista elektrovóz'iw; mén'i Oksána Petr'ivna pov'idat, že holová lémk'ifskoho komitétu, ja zamholový lémk'ifskoho kom'itétu v Dolýn'i; s'idyt bába kólo méne i trýmat posv'itčen:'a veterána*. Українськими вкрапленнями можна вважати форми слів без фонетичної та морфологічної адаптації, для яких в говірці є діалектні відповідники, тобто поява їх у тексті невмотивована: *óto óny od rázu perekł'učájut s'a, rozumijete; tákyj je súš''it Aleksándr, i pov'idat men'í; slóvo s'a zabývát f tepérišn'omu užé čas'i; ne v'idđál tu stáru; jakésy je v'itčut'á, že któsy s'a tam vródyw, že jakésy r'idne*.

⁶ Дорсальні приголосні були властиві більшості південно-західних говорів української мови. К. Дейна писав про це так: «цю фонетичну інновацію, яка відрізняє південно-західні діалекти від решти українських діалектів, ми вважаємо наслідком тісних та тривалих контактів українського населення з поляками, як на польсько-українському мовному пограниччі, так і на тих землях, де був значний процент польського населення. Не є простою випадковістю той факт, що дорсальна артикуляція закріпилася практично тільки на тих теренах, на яких до репатріації проживав великий відсоток польського або у мовному плані українізованого населення» // Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny. Wrocław, 1957. S. 59-60.

⁷ Інформанти самі звертають на це увагу: *kolysy kazaly ne v Améryku, a v Améryku, Haméryku*.

Окремо треба розглядати українізми, що не потребують фонетичної адаптації. Це ті слова, фонетика яких повністю відповідає системній нормі лемківської говірки⁸. Пр.: *baháto*, *baraból'a*, *dróva*, *hárna*, *inákshe*, *mébl'i*, *poháno*, *šoferúju*, *vže*.

Про прями запозичення з російської мови, як вже було сказано, можна з певністю говорити лише у випадку відсутності у них фонетичної адаптації, тобто до цієї групи належать передусім неадаптовані або частково адаптовані русизми. Пр.: *napr'imer* 'наприклад' (акцентуаційна адаптація при збереженні м'якості [r'] перед [i]); *organ'izátorom* (відсутність редукції голосного [o] при збереженні непарокситонічного наголосу і вибухового задньоязикового [g], який при адаптації, як правило, замінюється фрикативним приголосним [h]); *pr'isposoblén'i* '(рос.) приспособлены' (збереження м'якості [r'] у префіксі перед голосним переднього ряду [i] при відсутності редукції та зміні наголосу на парокситонічний⁹); *sl'éška* '(рос.) слезка' (м'якість [l'] перед [e]); *stup'ép'ky* 'сходинки' (м'якість [p'] перед [e]); *t'ipa* 'типа (розм.)' (збереження м'якого [t'] перед [i]).

Треба зазначити, що навіть при усвідомленому цитуванні деякі фонетичні російськомовні риси завжди підлягають адаптації (передусім це стосується «акання»), тобто повного відтворення іншомовної фонетики не відбувається.

Запозичення з подвійною можливістю інтерпретації походження могли, як вже було сказано, підлягати адаптації як безпосередньо в лемківських говірках, так і в українській розмовній мові. Встановити, на якому саме етапі відбулася адаптація важко, оскільки багато з ознак фонетичного засвоєння російських слів у лемківському діалекті і українській розмовній мові збігаються: відсутність редукції [o]>[a] в ненаголошеній позиції, зміна [e] (<*ě)>[i], ствердіння приголосних перед голосними переднього ряду [e], [y] (<*i), тверда вимова приголосного [č], субституція вибухового [g] фрикативним [h] і др.

Запозичення цієї групи могли потім підлягати специфічно лемківській фонетичній адаптації або зберегти деякі ознаки свого іншомовного походження. Низка запозичень цієї групи також не потребує специфічної адаптації згідно з лемківською фонетикою. Отже, в цій групі можна виділити три підгрупи стосовно до специфічно лемківської адаптації: 1) адаптовані запозичення (*fspotýna1*, *l'úby*, *perepysuvály s'a*, *perevésty*, *p'íškom*, *polúčat s'a*, *znakomyly s''a*); 2) неадаптовані або частково адаптовані запозичення (*čut'-čut'*, *čut' l'i ne*, *imenno*, *naoborót*, *pererýw*, *potóm*, *pozór*, *xot'*), і 3) запозичення, що не потребують адаптації (*bl'údo*, *dn'om*, *interésno*, *rofam'il'no*, *suhúbo*, *tóže*, *ubórka*, *vzaimno*).

У результаті запозичення великої кількості лексем з української літературної та російської мов може розвиватися конкуренція між питомими та новими лексемами. Нерідко вони вживаються в мовленні паралельно, створюючи пари лексичних дублетів (більша частота вживання може вказувати на член пари, який домінує). Пр.: *barz* – *dúže*; *d'ilka* – *dóčka*; *dyrva* – *dróva*; *fšýtko* – *fs'o*; *fšýtky* – *fs'i*; *jedného* – *odného*; *láxy* – *ód'ah*; *mebl'uván'a* – *mébl'i*; *muš* – *čolov'ik*; *n'án'o* – *táto*; *roš:marýty* – *poroskydáty*; *išče* – *šče*; *ub'óry* – *kos't'úmy*; *úc'a* – *v'ívc'a*; *véce* – *b'il'she*; *xýža* – *xáta*; *žéna* – *družýna*; *znajomyly s'a* – *znakomyly s'a*.

Можливе навіть паралельне функціонування в мовленні одного інформанта трьох синонімічних лексем, з яких одна є питомою, а інші дві запозиченими. Пр.: *xlop* – *č'olov'ik* – *muščýna* 'чоловік'.

Різна міра адаптації запозичень часто призводить до появи в мові лемків-білінгвів пар фонетичних варіантів одного слова. Пр.: *dvojur'idnyj* – *dvojúr'idny*; *nár'it* – *naród*; *učýtél'ka* – *učýtel'ka*.

Загалом можна констатувати, що приблизно однакова кількість адаптованих і неадаптованих запозичених лексем у сучасних лемківських говірках в Україні свідчить про слабкий опір лемківських говірок впливам з боку контактуючих ідіомів. Видається, що наявність великої кількості неадаптованих запозичень з української мови призводить до розхитування лемківської діалектної норми. Відмінності між двома ідіомами на перший погляд не такі суттєві, але саме це полегшує проникнення слів з українськими рисами, які поступово починають

⁸ На необхідність виділення запозичень, які не потребують фонетичної адаптації, багаторазово вказував Я. Рігер. Див., напр. [Rieger 2004].

⁹ У того ж інформанта були занотовані форми мин.ч. з адаптацією *prysposobl'aly s'a*, *jak sob'i xto ša prysposobuyw*. Можливо, саме наявність фонетичних варіантів вказує на пряме запозичення русизму.

домінувати, спричиняючи тим самим зникнення діалектної специфіки в мові лемків-переселенців в Україні.

ЛИТЕРАТУРА:

Алексеева 2008: Алексеева М. Лемковские говоры в контактах с другими славянскими языками // Исследования по славянской диалектологии, вып. 13. Москва, 2008. С. 44-57.

Алексеева 2009: Основные фонетические процессы в современных переселенческих лемковских говорах в Польше и на Украине // Исследования по славянской диалектологии, вып. 14. Москва, 2009 (в печати).

Крысин: Крысин Л.П. Владение различными подсистемами языка как явление диглоссии // Социально-лингвистические исследования. Москва, 1976. С. 62-69.

Мечковская: Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. Москва, 2000.

Dejna: Dejna K. Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny. Wrocław, 1957.

Krawczyk: Krawczyk A. Zapożyczenia leksykalne w sytuacji wielojęzyczności. Ukrainizmy i rusycyzmy w gwarze Maćkowiec na Podolu. Warszawa, 2007. S. 56.

Kwiek: Kwiek J. Przesiedlenie ludności łemkowskiej z województwa krakowskiego na Ukrainę (1945-46) // Studia historyczne, 1998. S. 237-258.

Kwilecki: Kwilecki A. Łemkowie. Zagadnienie migracji i asymilacji. Warszawa, 1974.

Misiak: Misiak M. Łemkowie: w kręgu badań nad mniejszościami etnolingwistycznymi w Polsce. Wrocław, 2006.

Michna: Michna E. Łemkowie. Grupa etniczna czy naród? Kraków, 1995.

Rieger: Rieger J. Problemy interferencji językowej w ukraińskich gwarach karpackich w zakresie leksyki // Z polskich studiów slawistycznych, seria VI, Warszawa, 1983. S. 303-312.

Rieger: Rieger J. Jak badać współczesne słownictwo kresowe? // Studia nad polszczyzną kresową. T. XI. Warszawa, 2004. S. 23-33.

Stieber 1974a: Stieber Z. Systemy wokaliczne dawnej Łemkowszczyzny // Świat językowy Słowian. Warszawa, 1974. S. 464-468.

Stieber 1974b: Stieber Z. Wpływ polski i słowacki na gwary Łemków // Świat językowy Słowian. Warszawa, 1974. S. 474-479.

Stieber 1982: Stieber Z. Dialekt Łemków. Fonetyka i fonologia. Wrocław, 1982.

Madina Alexejeva. Lexical interpretation in migrational lemків dialects in Ukraine.

The article is dedicated to the modern lexical processes in emigrational lemків dialects in Ukraine, to the results of interaction of lemків dialects with surrounding languages (literary Ukrainian and Russian ones), and to the results of these contacts for dialects systems.

Key words: *Lemків dialects, speech situation, lexical interpretation, borrowings, adaptation of borrowings.*

Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА (Тернопіль)

© 2009

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАЛЕМКІВСЬКОГО СВІТУ У ПОЕТИЦІ Б.-І. АНТОНІЧА

У статті виявлено особливості концептуалізації сакральної сфери у поетичних творах Б.-І. Антоніча. Зосереджено увагу на відображенні пралемківського сегменту в індивідуально-авторській картині світу письменника.

Ключові слова: *концепт, концептуальний, сакральний, лемківський, поетична картина світу.*